

4.

Potřeby dítěte od sedmi do dvanácti let

Jaký je praktický přístup k výchově sedmiletého dítěte? V první řadě bychom stále měli mít na paměti plán, který jsme si udělali. Díky němu bychom měli dítěti rozumět a být schopni mu pomáhat uspokojovat jeho přání – přání, která sice nevyjádřilo, ale my jsme je vytušili. Toto porozumění by nemělo chybět od samého začátku. Musíme mít pochopení pro malého chlapce a dívku, kteří se změnili, a to jak tělesně (způsob oblékání, účes atd.), tak duševně. Staly se z nich silné osobnosti, které vstupují do nového, abstraktního světa. Je to bohatý svět, v němž je vykonané lidské činy budou zajímat víc než věci. Dosáhli nové úrovně, začínají vyjadřovat své úsudky. Je to pro ně nové. Předtím se zajímali o věci (zalévání kytek, péči o rybičky a podobně). Nyní je zajímá hlavně to, jak a proč. Všechno, co upoutávalo jejich pozornost smyslově, je nyní přitahuje z jiného hlediska. Starají se o to, co je potřeba udělat. Začínají si totiž uvědomovat otázku příčiny a následku.

Avšak pro dospělého je tento človíček, ve světě nově zrozený, poněkud obtížný. A tak se mezi dospělým a tímto novým dítětem bez nové pedagogické směrnice rozpoutává nový boj. Dospělého to vyčerpává a na záplavu otázek reaguje buď tím, že dítě prosí, aby dalo pokoj, nebo sáhodlouhým vysvětlováním. Chová se stejně jako v době, kdy se dítě začalo pohybovat: snaží se ho udržet v klidu. Nebo – aniž situaci správně vyhodnotí – jeho temperament nekrotí a dovolí mu, aby si dělalo, co chce. Se stejným nepochopením se setkáváme v abstraktní rovině: dítě musí svádět novou bitvu při každém z nových zrodů; při každé nové činnosti, ať je jak chce hodnotná, trpí novou formou nepochopení. Je však zcela na dospělém, aby dítěti pomáhal se vyvíjet tím, že bude vytvářet prostředí přizpůsobené jeho novým potřebám. Tak jako je nezbytné pomáhat batoleti, když dělá první krůčky, je nutné dítěti pomáhat, když dělá první kroky v abstraktním světě.

V tomto kritičtějším období života a školní docházky by výchova měla být návodem. Jak jsme již konstatovali v souvislosti s učitelem menšího dítěte, učitel si musí opět uvědomovat své omezení. V případě malého dítěte musel „zvažovat slova“. Zde si musí být jist, co by měl dělat, co by měl říkat, a také tím, v jakém rozsahu musí odpovídat na otázky. Musí si být jednoznačně vědom, že jeho povinností je mluvit málo; vykládat pouze to, co je pravda, avšak ne celou pravdu do všech podrobností. Nyní musí také vysvětlovat, co je „nutné a postačující“. Je nezbytné, aby dítě mělo pocit bezpečí, které mu dospělý může a musí zajišťovat.

Důležité je, aby dítě mělo ve všech životních obdobích možnost samostatně vykonávat činnosti, a tím zachovávat rovnováhu mezi jednáním a myšlením. Jeho myšlenky by

v podstatě mohly mít sklon zcela se oddávat abstrakci nekonečnou argumentací, stejně jako se malé dítě hrouží do světa fantazie. V prostředí, které mu připravujeme, mu snášíme určité předměty a ono v něm získává nezávislost díky vlastnímu úsilí. A činnost mu dodává důstojnost. Přesné odpovědi mu skýtá vlastní zkušenost.

Úlohou výchovy je vyvolávat u dítěte hluboký zájem o vnější jednání, jemuž věnuje všechny možnosti. Máme za úkol poskytovat mu volnost a nezávislost a zároveň v něm budit zájem o činnost, jejímž prostřednictvím bude postupně objevovat realitu. A pro ně je to prostředek, jímž se může osvobodit od dospělého.

Proberme si základní potřeby sedmiletého dítěte. Jeho tělo se do jisté míry změnilo. Rozdílů spatříme na první pohled v chrupu a ve vlasech. Nejprve ho naučíme zubní hygieně a péči o vlasy. Potom o nohy: sedmileté dítě má silné dolní končetiny a snaží se uniknout z uzavřeného kruhu. Místo aby-
chom ho v něm drželi, usnadněme mu volný pohyb. V dobách dávno minulých člověk chodíval na dlouhé vzdálenosti. Ještě dřív, než poutníkovi někdo nabídl stravu, spočívalo pohostinství v první řadě v péči o nohy. Popusíme uzdu představivosti, pokud jde o základy dějin lidstva. Gabriele d'Annunzio to popsal symbolicky: „Líbám tvé nohy, co kráčeji...“

Když nám tedy dítě projeví touhu uniknout z domova, zaměřme jeho pozornost poněkud slavnostně k jeho nohám. Než vyrazí, bude si spíš vědomo toho, co se chystá učinit. Tím, že jeho pozornost obrátíme k jeho tělu, které ho může přinutit k chybě, v něm probouzíme potřebu o ně pečovat, aby dokázalo jít vpřed – symbolicky i prakticky.² Všechny tyto činnosti

² Podobně se v mnoha moderních školách učí pravidlům bezpečné jízdy na kole a údržbě – pozn. angl. překl.

bychom měli pojímat ve vyšší rovině, což znamená, že nyní budeme dítě vychovávat v rovině abstraktní.

Noha je ušlechtilá. Chůze je ušlechtilá. Dítě, které již chodí, může právě díky tomu očekávat, že venku nalezne určité odpovědi na své skryté otázky.

Ale je nutné se na cestu ven připravit. Dítě, které to táhne pryč, prostě otevře dveře a zmizí. Tím, že ho učíme nutnosti přípravy, je nutíme přemýšlet. Chápe, že „odejít“ znamená činnost, která vyžaduje nejprve získání informací a podkladů.

Jeich použití způsobí, že vám přijde na mysl řada praktických cvičení. Zatímco u velmi malých dětí péče o garderobu zůstává čistě estetická, u sedmiletého dítěte oblečení nabývá významu v přímém vztahu k jeho cíli.

V první řadě je potřeba vycházku ulehčit. Proto je nutné si s sebou vzít co nejméně věcí, a tudíž si „vybírat“. Tyto materiální starosti myšlenku vypadnout z domova potlačují. Ale pud, který k ní nutká, vzbuzuje velmi aktivní zájem o přípravu. Krok za krokem reakce sílí a logické myšlení působí od příčiny k následku.

Učitel by neměl pouštět ze zřetele, že sledovaný cíl není okamžitý. Nejde jen o pěší výlet, ale spíš o to, přimět duchovní bytost, kterou vychovává, aby si svou cestu dokázala najít sama.

Abychom pochopili význam těchto cvičení, která by měla umožňovat sociální zkušenosti, nesmíme se spokojit s tím, že budeme vycházku dítěte považovat za prosté cvičení prospívající zdraví. Jeho smyslem je, aby si dítě ověřilo vědomosti v praxi. Jedině tak vstřebá realitu. Tomu říkáme zkušenost.

Dítě uzavřené v ohraničeném prostoru, ať je sebevětší, si nadále nedokáže uvědomovat svou plnou hodnotu a nepodaří se mu přizpůsobit vnějšímu světu. Aby se mohlo rychle vyvíjet,

jeho praktický a společenský život musí být úzce spjat s jeho kulturním prostředím. Mohla by se vyskytnout všeobecná námitka, že dítě má beztak dost nabitý program, a tak nemá čas si přibrat praktické činnosti. To je omyl, protože daleko únavnější je uplatňovat jenom polovinu schopností, jimiž nás příroda obdařila. Je to, jako by člověk chodil pouze po jedné noze pod záminkou, že chůze po obou by byla dvakrát namáhavější. Vědomosti a sociální zkušenosti je třeba získávat současně.

Vycházka, jejíž cíl nesouvisí ani čistě s osobní hygienou, ani s praktickým příkazem, ale poskytne životní zkušenost, umožní, že si dítě uvědomí skutečnosti. Je na učiteli, aby zajistil, že ze sociálních zkušeností vyplyne mravní poučení.

Morálka má zároveň praktickou stránku, která řídí společenské vztahy, a duchovní stránku, jež má zásluhu na tom, že se v člověku probouzí svědomí.

Je těžké mít reálné společenské vztahy, pokud se zapojuje pouze představivost; nezbytná je též praktická zkušenost. Svědomí nemůžete probudit tím, že o něm mluvíte. Dítě se musí cvičit v neustálém dohlížení na vlastní činnost. Výchovou se tak dají řešit jeho problémy, a přitom se může realizovat, když se je snaží vyřešit činy.

Jelikož chůze vyžaduje zapojení víc než jen nohou, je nutné napomocť tomu, aby byla svižná a obsahovala všechno, co tvoří její správnou techniku. Nezapomínejme, že tato cílevědomá snaha ovlivní znalost světa.

Takže když polezeme do kopce a budeme přitom myslet pouze na to, jak klást jednu nohu před druhou, přemůže nás únava dávno předtím, než dosáhneme cíle. Ale pokud jdem ve skupině a kocháme se nádherným pohledem, který se nám nepochybně naskýtá, dosáhneme vrcholu, aniž pocítíme

únavu, a navíc z toho budeme mít radostný pocit a uděláme něco pro zdraví. Morálně si budeme vědomi vynaloženého úsilí.

Toto uvědomělé jednání nepřivodilo další únavu. Postarejte se, aby si dítě uvědomovalo svou důstojnost, a bude se cítit svobodně. Zátěž na ně už nebude doléhat.

V Holandsku jezdí pětileté děti na kole po ulicích. I plavat se člověk musí naučit. Když začne odcházet z domova, stává se nutností myslet na osobní ochranu. Musí se připravit, vybavit a osvojit si nové dovednosti. Dále je potřeba se naučit starat o oblečení, hledět, aby bylo všechno v pořádku, naučit se přišívat knoflíky, odstraňovat skvrny a podobně. Za tím účelem jsme přichystali pomůcky skládající se z různých textilií, jako jsou vlna, hedvábí, plátno, bavlna a jiné, a různými způsoby je potřísnili. Děti tohle cvičení velice zaujalo. Ty starší se nejen naučí všechny úkony, ale navíc je napadne, že by se před odchodem měly přesvědčit, zda mají veškerý oděv v bezvadném stavu.

Kdyby si šaty umazal jedinec, který není zvyklý, aby na nich ulpívala špína, ihned si je vyčistí. Je na to háklivý. Má zvláštní cit, který bylo zapotřebí vypěstovat. Takto vychované dítě umí rozpoznat lidi, kteří mají stejný smysl. To v něm podporuje rozvoj smyslu pro to, aby bylo jako ze škatulky a neustále o sebe dbalo. Nepřeje si jevit sebemenší známku nepořádnosti nebo nedbalosti.

Dalším užitečným cvičením je balení balíku. Jestliže chcete mít úhledný, musíte nejdříve obsah i obal změřit a postupovat metodicky. Také se hodí umět přichystat a zabalit všechno, co je potřeba k jídlu v přírodě (talířky, pohárky, nádoby a podobně).

Rovněž je velmi důležité, aby se dítě, než se samo vydá ven, umělo orientovat v terénu, určit polohu slunce, základní světové strany na kompasu, odhadnout přibližný denní čas a podobně. Ať se například přesvědčí, že se mech v lese nachází převážně na severní straně stromů. Ať předpovídá počasí podle mraků a pozoruje směr větru. To všechno budí jeho pozornost a obohacuje vědomosti. Jakmile se děti začnou o tyto věci zajímat, hovoří o nich s ještě mladšími, a tím jim předávají své bohatství. Když se pak začleňují do společnosti, nesou si s sebou vědomosti a vzdělání, a tedy pokrok. A kolem nich se vytváří lepší atmosféra.

Všechny tyto činnosti tvoří symbol života. Jelikož se život venku liší od života v uzavřeném prostředí, je nutný rádek a také cíl. Krátce a dobře, jestliže chcete vyrazit ven, musíte na to být připraveni.

Kdybychom měli na druhé období stejnou koncepci jako na první, museli bychom dítě pustit; nechat ho jít, kam chce. Napoprvé zabloudí.

Předtím byl perfektním učitelem ten, kdo dítěti dovolil jednat a sám zatím ustoupil do pozadí. Nyní je takový postup nevhodný. Dítě v druhém období žije souběžně dva životy: jeden doma, druhý ve společnosti. To je novinka. Skauti zde nabízejí několik užitečných prvků. Při pěší turistice se věnují cvičení, které podporuje pohyblivost. V tomto věku jsou prospěšné rovněž praktické zkušenosti. Na pěší túře děti pozorují předměty, které podél trasy záměrně zanechali jejich předchůdci. Tyto značky jim pomáhají nalézt cestu. Skupiny, které je následují samostatně, se učí podle polohy daného předmětu, sloužícího jako znamení, rozeznávat směr, kterým se musejí dát. Tímto aktivním cvičením si děti pěstují návyk pozorovat

a hledat. Je to úplně jiný postup, než když se s dítětem procházíte a držíte je přitom za ruku.

Další skautskou činností je pozorování zvířecích stop. Velmi malé děti jsme vedli k tomu, aby si v krajině všímaly sebemenších detailů. Tímto způsobem se učily pohybovat šikovně, dotýkat se předmětů tak, aby je neshodily, nepolámaly a tak dál. Obdobně se nyní vyspělejší dítě vyvíjí tím, že ve svém světě všechno pozoruje. Volba cvičení záleží na jeho věku. Při rozhodování se musí brát ohled v první řadě na tělesnou stránku. Kritériem pro cvičení spojené s pohybem je u dítěte spíš určitý věk než stupeň inteligence.

Příklad: Malé dítě ve škole v Holandsku umělo vypočítat druhou mocninu dvojčlenu. To znamená, že mělo znalosti jako mnohem starší děti. Zato když se jednou učitele zeptalo, zda smí s kamarády v lese sbírat vyškrtané zápalky, nechovalo se jinak než ostatní děti. Stejně jako je ho zajímalo jenom to, kdo jich najde nejvíc. Aniž přemýšlelo o tom, co mu učitel vysvětloval jinde. Tohle zaujetí ho prozradilo. Malé dítě se stále ještě zajímá o hlouposti, přestože má dostatek inteligence, aby se zabývalo mnohem složitějšími věcmi. Dalo by se říct, že i když se dítě dokáže po stránce inteligence vyrovnat starším, z praktického hlediska zůstává připoutáno k druhům svého věku.